

Ta vare på hagemøblene

Er det håp for kjærligheten i Trondheim likevel? Blandingen av understell i støpejern og trematerialer i sete og rygg ble vanlig da jernstoperiene ble produsenter av hagemøbler.

Det var med nød og neppe de berget seg. Men nå er de gamle møbeltypene igjen på vei inn i norske hager. Gudskjelov.

Sjur Harby
Kulturhistoriker, driver kulturarvbedriften Disen Kolonial,
www.disenkolonial.no

sjur.harby@disenkolonial.no

Restaureringsprosjekter, markeder, bøker og planter har de siste årene vekket den norske hagetradisjonen opp av dvalen. Den gammeldagse singelgangen som mellomkrigstidens toneangivende landskapsarkitekt, Karen Reistad, viet sitt liv til bekjempelsen av, snor seg igjen forførende mellom duftende syriner og store, vedlikeholdskrevende bed med pioner og liljer. Spydeberg prestegård, Slottsparken i Oslo, byparken i Mosjøen, jernbaneparken på Hamar, hagen rundt amtmannsgården Stenberg på Vestre Toten og prestegårdshagen i Vågå er alle uttrykk for at

vinden har snudd. Private hager viser den samme utviklingen.

Bord og benker

Men så var det møblene da. For etterkrigstiden var nådeløs mot de mange tunge tre- og metallmøblene som tidligere fantes i norske hager. Den hvitmalt hagebenken klarte seg best, men selv den ble etter hvert erstattet av nostalgiske kopier som gjerne ble importert fra våre naboland eller lavkostland på andre siden av kloden. Vi husket bestemors benker, men ante ikke hvor vi skulle få fatt i dem.

Nordengen

Det var der jeg var selv. Parallelt med istandssettelsen av huset i Nordengen på Hedemarken begynte den langsomme gjenerobringen av hagen. Det var tre mål med villnis som aldri hadde fortjent å bli kalt hage i vår tids velholdte og ugressfrie forståelse av begrepet. Det var vanskjøttede epletrær, noen solbær- og ripskjerr, et par brudespireaer, syrinbusker, villbringeblær og brennesle. Dessuten bjørk, rogn og selje som hadde grodd opp ubedt. Men huset trengte en hage, en ramme som ga forventning om det som ventet innendørs, og langsomt vokste stauvedene frem. Dagliljer, iris, hjortetrost, roser, isop, abrodd og rabarbra. Pryd og nytte i en salig blanding og plantet etter innfallsmetoden. Det ble etter hvert pent, hagen fikk en egen selvgrodd sjarm som ga huset på høy grunnmur en seng det kunne senke seg ned i.

Sverige

Jeg gjorde som mange andre og kikket til utvalget som fantes i Sverige og endte opp med spinkle klappstoler og et bord i furu som ble fargesatt med linoljemaling. Det ble pent, men ikke særlig originalt. Var det virkelig slik at vi ikke hadde noen egen tradisjon for hagemøbler i Norge? Hadde Hedemarkens mange og til dels påkostede hageanlegg vært uten møblering? Selvfølgelig ikke. Og jeg visste strengt tatt bedre. Mine besteforeldre hadde hagemøbler som var produsert av lokale snekkerverksteder. Lange benker til store lag, runde skiferbord, kurvstoler, dekkstoler og en benk med understell av jern produsert ved Moelven Jernstøperi. Det var de sørgelige restene jeg husket. Et stykke opp i barndommen var det

meste forsvunnet, brent på bålet etter å ha stått uten vedlikehold i all slags vind og vær så altfor lenge.

Minner fra en svunnen tid

Jeg begynte å lete. Dels i kasser med gamle fotografier fra egen familie, dels forhørte jeg meg når jeg var ute på befaringer hos folk. Fantest det en hagebenk eller et bord til utebruk noe sted? Joda, det fantest. Vi begynte vi å lete, og vi fant. I kjeller og i uthus dukket en glemt tradisjon opp. Fine møbler, keitete møbler, ødelagte møbler, støpjernsbenker, spilebenker, klappstoler, fluktstoler, bord og blomstertrapper. Det var minner fra en svunnen tid, fra den gang vedlikehold var en selvfølgelig del av folks hverdag, da det fantest netthendte håndverkere med blikk for god form som enkelt kunne lage møbler etter kundens anvisninger og ønsker. Noen typer var nærmest universelle, slik som den tradisjonelle spilebenken. Den fantest både som rene trebenker og i mellomkrigstiden også i stålør. De siste var enklere å håndtere og kunne stables. Benkene fantest i offentlige parker og private hager, på trikkeholdeplasser og utenfor postkontorene. De var tidstypiske, og slett ikke alltid hvitmalt.

Allemannseie?

Men var dette allemannseie? Selvfølgelig ikke. Gamle bilder av hagelev viser at møblene de fleste steder var noe som ble hentet innefra. Pinestoler og taburetter fra kjøkken og gang ble satt sammen med et enkelt bord og dekket med kaffekopper og pjoiterglass. Når glasset var tomt og dagen endt, ble alt båret inn igjen. Dessuten hadde du steiner, stubber og velte trær som også kunne gjøre nytten for en hyggelig pust i

Den norske tradisjonen kjennetegnes av enkle, upretensjose møbler, ofte hjemmesnekret og fri for sittekomfort.

bakken. Og så de gamle møllesteinene, da, som egnet seg så godt som steinbord. Men bevarer, unntakene finnes. C.W. Schnitlers bok om norsk hagekunst fra årene rundt første verdenskrig viser en rekke eksempler på hagemøbler fra tidlig 1800-tall. Men eksemplene er alltid hentet fra påkostede anlegg, fra prestisjefylte eiendommer som skulle imponere og representere. Først etter krigen, da velferdssamfunnet vokste frem, kan vi snakke om hagemøbler som allemannseie.

Den industrielle revolusjon

Det var med 1800-tallets industrielle revolusjon vi fikk mangfoldet. I Norge, som i utlandet, produserte jernstøperiene bord og benker med snirklete dekorasjoner. Den store lanseringen skjedde under verdensutstillingen i London i 1851. Crystal Palace var utformet som et enormt

Solid material- og håndverkskvalitet kjennetegner møblene fra norske snekkerverksteder

Gamle fotografier viser ofte et mangfold av hagemøbler og er en verdifull kilde til tidligere tiders smak og utførelse.

Nordengen i Løten trengte møbler som kledde hagen. Jeg endte med svenske kopier, fordi det den gang ikke fantes gode, norske modeller.

drivhus med alt hva koloniene og den hjemlige industrien kunne tilby av eksotiske nyheter. Hagekulturen ble industrialistenes lekegrind, og som hagemøblene ble også hagene prydet med arbeidskrevende detaljer, med grusganger, eksotiske busker og trær og kompliserte teppebed med utplantingsblomster i intrikate mønstre. Kaktusbedet på Sælid gård ved Hamar var eierens stolthet, en viden kjent attraksjon og en representant for en tidsånd som ebbet ut i mellomkrigstiden. Drivhus og vinterhager kom på moten, og disse skulle møbleres. Sittekomforten var imidlertid så som så, men de håndflettede kurvmøblene som kom på moten mot slutten av 1800-tallet, rettet til en viss grad på dette. Modellene

vandret, produsentene stjal som raver fra hverandre, og en tysk benkemodell kunne plutselig oppstå ved et norsk eller svensk jernstøperi. Bevarte produktkataloger viser at utvalget var stort, men ikke særlig originalt. I tillegg til bord, benker og stoler kom figurer, blomsterurner, solur, blomstertrapper og fontener i ulike størrelser og materialutførelser. De nye turisthotellene ble raskt viktige utstillingsvinduer for den nye hagekulturen, som ofte hadde kontinentale forbilder.

Jubileumsutstillingen på Frogner

Det måtte komme en reaksjon, og rundt første verdenskrig endret bildet seg. Der sveitserstilen hadde

farget både hus og hage i mørke toner, slapp nå lyset til. Den hvite parkbenken som vi så ofte oppfatter som den klassiske hagebenken, ble nesten enerådende. De tidligere støpjernsbenkene ble henvisst til offentlige parker og plasser, og til dels utkonkurrert av trebenkene i hvitt. Til offentlig bruk var de ofte tegnet av lokale arkitekter i tidens design og plassert med passe mellomrom langs nyformalistiske stau-debed og formklippede hekker. Jubileumsutstillingen på Frogner i 1914 var ikke bare en presentasjon av norsk industri og håndverk, men ble også et eksempel på hvordan en moderne park skulle se ut. Bak anlegget sto blant andre den toneangivende arkitekten Henrik Bull som

Hvordan bevare gamle hagemøbler:

- Sørg for drenert underlag (grus)
- Bruk linoljemaling
- Ta inn møblene om høsten
- Etterse dem hver vår og høst
- Bruk linsåpe ved vask
- Mal ved behov
- La en møbelsnekker reparere skader

Hva kjennetegner norske hagemøbler?

- Stor variasjon
- Enkle typer
- Fint håndverk
- Varierende materialbruk (metall, gran, bjørk, furu og i noen grad eik og teak)
- Opprinnelig fargeglede
- Enkelte hovedtyper
- Den klassiske, hvite benken
- Spilebenken
- Klappstolen
- Fluktstolen

samarbeidet tett med anleggsgartner Josef Nickelsen.

Mellom krigene

Funksjonalismen fokuserte på lettstelte hager og vektla betydningen av lys og luft for folkehelsen. Grusgangene forsvant, de skyggefulle trærne ble fjernet, solen slapp til og bedene med eksotiske utplantningsblomster ble erstattet av enklere stauderabatter. Møblene ble lettere, og spanskrørmøbler, fluktstoler, hengekøyer og småmøbler kom på moten. Magasiner som *Vi selv og våre hjem* og *Hus og Hage* brakte forbillige reportasjer fra villahager der husets frue viste frem nyanskaffelsene til veranda og terrasser. Først og fremst var dette skrevet av og for bemidlede mennesker i byenes forsteder, som i en nasjonal trengselstid likevel kunne unne seg luksusen som moderne hagemøbler var. Ofte ble de innkjøpt i mondene butikker som varemagasinet Steen & Strøm i Oslo.

Men også utenfor byene fulgte de med, og for mange snekkerverksteder ble produksjon av hagemøbler et viktig bein å stå på. Arbeids-tegninger kunne enten lages eller

hentes fra lokale husflidsforeninger og -skoler. Det er disse møblene som i dag dukker opp fra kjeller og loft. Mange nevenyttige menn og kvinner snekret også selv. Enkelte arkitekter tegnet rene kunststykker av møbler som i dag er glemte.

Etter krigen

Da Norge utover på 1950-tallet var kommet til hektene etter krigen, begynte de tradisjonelle hagemøblenes svanesang. Det var ikke bare sveitserstilen og plysmøblene som for alvor var falt i unåde hos det brede lag av folket. Også de gammeltdage hagemøblene ble stående ute vinterstid. Det var ingen som lenger hadde tid til å male, skrape, bære dem inn og vaske dem. Den nye campingturismen forlangte lette møbler som kunne transporteres. Plasten og tilsynelatende vedlikeholds-frie materialer overtok for tre og jern. Med de beisede furumøblene på 1990-tallet forsvant den siste rest av det lokale mangfoldet som lokale snekkerverksteder representerte.

Resten av historien er kjent. I dag omgir vi oss med pompøse rottingmøbler i flettet plast. De kom-

mer fra hagesenteret, møbelvarehuset eller designbutikken. Ofte er de plasskrevende, umulige å vedlikeholde og ser like ens ut over hele verden. Men i bakgrunnen ser vi konturene av noe nytt. Slik vi lenge har snakket om kortreist mat og drikke, begynner miljøtankegangen og tradisjonsbevisstheten også å innhente norske hager. Gamle modeller hentes frem igjen, nye modeller tegnes. De produseres i tradisjonelle materialer, men farges av vår tid. Det er en internasjonal trend som gjør det lokale til det kontinentale. 🌀

Gamle modeller i ny tapning. Sigrid Solheim Murud i Bygg og Bevar på stand med møbler fra Disen Kolonial.